

ҚОРШАҒАН ОРТА, ТАБИҒИ РЕСУРСТАР ЖӘНЕ ДЕНСАУЛЫҚТЫ ҚОРҒАУ ЖӨНІНДЕГІ КОМИССИЯ

АЛТЫНШЫ ОТЫРЫС

СУ ЖӘНЕ ЖЕР РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ

ЕСЕП

I. КІРІСПЕ

1. Әзірбайжанның Баку қаласында өткен ТҮРКПА-ның 9-шы пленарлық отырысында қабылданған Хатшылықтың 2020 жылға арналған іс-қимыл жоспарына сәйкес, 6-шы отырыста негізгі мәселесі ретінде "Су және жер ресурстарын басқару" тақырыбын күн тәртібінің негізгі тармағы ретінде қарау туралы шешім қабылданды.
2. Су және жер ресурстары, әсіресе ауыл шаруашылығында және ауылдық жерде тұрақты даму үшін негізгі маңызға ие, олар азық-түлік қауіпсіздігі мен кедейлік, климаттың өзгеруіне бейімделу мен оның салдарын жұмсарту, сондай-ақ дүниежүзі бойынша миллиондаған ауыл тұрғындарын байланыстыратын табиғи ресурстардың сарқылуы мен тозуы сияқты жаһандық мәселелермен үздіксіз байланысты.
3. Қатысушы елдер барлық елдер үшін ең үлкен міндет ретінде, БҰҰ-ның мыңжылдық дамуы мақсатында (МДМ) және орнықты дамуы мақсатында (ОДМ) көрініс табатын экологиялық тұрақтылық тұрғысында келісілген іс-қимыл жасау арқылы аймақтық және халықаралық деңгейде су және жер ресурстарымен байланысты мәселелерін шешеді.
4. Құрылғанынан бері оның атынан Қоршаған орта және табиғат ресурстары жөніндегі ТҮРКПА комиссиясы су және жер ресурстарын қорғау және ұтымды пайдалану үшін маңызды мәні бар, экологиялық мәселелер бойынша Комиссияның 5 отырысы мен 3 жұмыс мәжілісін өткізді.

5. 2015 жылғы 2 сәуірде Анкарада қабылданған "Түркітілдес елдердегі шөлейттенумен күрес" жөніндегі комиссия отырысының ұсынысы ұлттық парламенттер мен ТҮРКПА-ға мүше мемлекеттердің үкіметтеріне шөлейттенуге қарсы күресті қоса алғанда, экологиялық заңнаманы қоршаған ортаны халықаралық мойындалған экологиялық стандарттарға сай келтіру.
6. 2016 жылғы 24 қарашада Бакуде қабылданған «Климаттың ғаламдық өзгеруі: ТҮРКПА мүше елдер үшін себептері мен салдары» Комиссия отырысының ұсынысында, климаттың өзгеруімен және Көмекші органдардың отырыстары мен БҰҰ климаттың өзгеруі туралы Шекті конвенцияның (БҰҰ КӨШК) тараптар конференциясының мәнмәтінінде орнықты дамумен байланысты мәселелері бойынша жүйелі ақыл-кеңес берулерді өткізудің маңыздылығы ерекше аталады.
7. 2017 жылғы 22 маусымда Астана қаласында қабылданған «Мүше елдерде баламалы энергия көздерін дамыту» Комиссия отырысының ұсынысы, мүше елдерде жаңартылатын және баламалы энергия көздерін дамытуға ықпал ететін құқықтық және институционалды базаны жетілдіруді қарастырады.
8. Стамбулда 2018 жылғы 16-18 сәуірде қабылданған «Қалдықтар мен генетикалық түрлендірілген ағзаларды басқару (ГМО) саласындағы заңнама және оны жүзеге асыру» семинарларының қорытынды баяндамаларында қалдықтарды жинау мен жоюдың маңызды себебі қоршаған ортаны және халықтың денсаулығын сақтау болып табылады, сондай-ақ қалдықтарды басқару заңнамада да, практикасы бойынша да тәжірибемен алмасу бағдарламасын әзірлеу қажеттілігі туындайды.
9. 2019 жылы 30 мамырда Бішкекте қабылданған «Табиғи ресурстарды экологиялық тиімді пайдалану: құқықтық қамтамасыз ету» комиссия отырысының ұсынсында, халықтың әлеуметтік белсенділігін арттыру, қоғамдық экологиялық көзқарасты қалыптастыру және елдің дамуының маңызды және стратегиялық мақсаттары болып табылатын табиғи-ресурстық әлеуетін сақтау үшін жауапкершілікті түсінудің маңыздылығы баса айтылған.
10. Қабылданған құжаттардан көріп отырғанымыздай, ТҮРКПА мүше елдері қоршаған ортаны қорғауға және су мен жер сияқты табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға байланысты мәселелерді шешуге және шешім табуға өте мүдделі.
11. Бұл баяндаманың мақсаты - осы мәселе бойынша аймақтық ынтымақтастықтың басымдықтарын әзірлеу болып табылады. Баяндама Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан және Түркияның тиісті министрліктерінен алынған материалдар мен тиісті халықаралық мекемелердің мәліметтеріне негізделген.

II. СУ ЖӘНЕ ЖЕР РЕСУРСТАРЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

12. Азық-түлік қауіпсіздігі, кедейлікпен күрес, қоршаған ортаны қорғау және климаттың өзгеруі туралы алаңдаушылық күн сайын артып келеді. Сондықтан су және жер ресурстарын орнықты басқару саласындағы халықаралық ынтымақтастық көптеген мекемелер үшін басымды бағытқа айналды.
13. Жоғарыда айтылғандай, су және жер ресурстары саласындағы халықаралық ынтымақтастық 1940 жылдары азық-түлік қауіпсіздігіне қатысты мәселелер бойынша алаңдаушылықпен басталды. Соңғы 50 жыл ішінде адамзат тарихындағы кез-келген салыстырмалы кезеңге қарағанда жылдам өсіп келе жатқан тамақ пен тұщы суға деген қажеттілікті қанағаттандыру үшін, адамдар экожүйелерді жылдам және кең көлемде өзгертті. Табиғи ресурстарды реттелмеген пайдаланудың экологиялық жағымсыз салдары жергілікті, аймақтық және жаһандық деңгейде айқындала түсуде.
14. 1980 жылдардан бастап БҰҰ ғаламдық құндылықтар мен орнықты дамудың қағидаларын талқылауға арналған форумға айналды. Сондықтан 1992 жылы Рио-де-Жанейрода өткен БҰҰ саммитінен бері табиғи ресурстарды орнықты пайдалану мен оларды басқаруға басты назар аударылды. Мыңжылдық саммиті (2000ж.) және Орнықты даму бойынша Йоханнесбургтегі жоғары деңгейдегі кездесу (2002ж.) сияқты маңызды конференциялар дамудың жаһандық күн тәртібін қалыптастыруға көмектесті, ол Мыңжылдық декларациясында тұжырымдалған, даму саласындағы мақсаттар (МДМ) аясында 2002 жылы қорытындыланды.
15. Біріккен Ұлттар Ұйымының шөлейттенуге қарсы күрес туралы конвенциясы (БҰҰ ШҚКК), Биологиялық әртүрлілік туралы конвенция және Климаттың өзгеруі туралы шекті конвенция (БҰҰ КӨРК) - жер және су ресурстарын басқаруда маңызды байланыстарға ие.
16. Халықаралық ынтымақтастық елдерге біліммен алмасуға және аймақтық, ұлттық және жергілікті деңгейде қолдануға болатын қағидаттар мен тәсілдерді дамытуға мүмкіндік берді. Алайда, маңызды құрылтай қағидаттары туралы келісімге қарамастан, тұрақты экожүйенің дамуы жағдайында жер және су ресурстарын бірлесіп басқарудың шоғырланған және келісілген қағидалары жоқ. Осылайша, жер және су ресурстарын орнықты басқарудың негізгі бастамаларын қалыптастыруға болатын келісілген халықаралық кешенді шектеулер жоқ. Бұл келісімдердің артықшылығы олар жер және су ресурстарын басқарудың келісілген кешендер қағидаттарының жиынтығын жасауға ықпал етуі керек.

III. КОРОНАВИРУСТЫҢ (COVID-19) СУ РЕСУРСТАРЫ МЕН ЖЕРГЕ ӘСЕР ЕТУІ

17. Жаһандық COVID-19 пандемиясы әлемнің барлық елдеріне кері әсерін тигізді. Пандемияның алғашқы күндерінен бастап ТҮРКПА-ға мүше елдер аурудың таралуын болдырмау үшін маңызды шаралар қабылдауға кірісті. Мақсатты топтар мүше елдердің әртүрлі мемлекеттік құрылымдарының жанында құрылды. Атап айтқанда, әлеуметтік қашықтыққа, арнайы карантиндік режимге, тіпті төтенше жағдайға қатысты бірқатар шаралар енгізілді.
18. Пандемия кезінде мүше елдер үшін басымдық адамдардың денсаулығы мен әлеуметтік қорғалуы болды. Мүше елдердегі экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету, жұмыспен қамту мәселелерін шешу, макроэкономикалық және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету мақсатында әлеуметтік-экономикалық қолдау шараларының пакеттері қабылданды.
19. Коронавирустық дағдарыс уақытында экономикалық және әлеуметтік салалардан басқа, табиғи экожүйелер мен қорғалатын түрлерге қауіп төніп тұр. Көптеген елдерде ұлттық саябақтардағы, сондай-ақ жер үсті және теңіз табиғат қорғау аймақтарындағы қоршаған ортаны қорғау жөніндегі қызметкерлер тұйық кеңістікте үйлерінде қалуға тиісті, сондықтан осы аймақтар қараусыз қалып отыр. Олардың қызмет орындарында болмауы тоғайдың ағашын заңсыз кесу, балық аулау және жабайы жануарларды аулаудың өсуіне әкеп соқтырды.
20. Осылайша, COVID-19 су мен жерді пайдалануға, сондай-ақ ауаға әсер етеді. Алайда COVID -19 келтірген экологиялық залалдан басқа, көптеген оң әсерлер туралы да хабарланғанын айта кету керек. Дүниежүзілік өндіріс тұрғысынан қазіргі оқиғалардың өрбуі маңызды экономикалық және әлеуметтік күйзелістерге алып келгеніне қарамастан, ол сондай-ақ ауаның ластануының және парниктік газдардың шығарылуының едәуір қысқаруымен байланысты болып отыр.
21. Нәтижесінде наурыз, сәуір және мамыр айларында әлемдегі ірі қалаларда ауа сапасы күрт жақсарды. Ауаның сапасы көмірқышқыл газының (CO₂), азот оксидінің (NO_x) және онымен байланысты озонның (O₃), сондай-ақ зауыттар мен жолдардағы қатты бөлшектердің (ӨБ) азаюына байланысты айтарлықтай жақсарды.
22. Жоғарыда аталған өндірістік және көліктік себептерге байланысты шектеуші факторлар су мен жер ресурстарына да оң әсер етеді. Әлемдегі көптеген зауыттар жұмыс істемейтіндіктен, су мен топыраққа тасталатын қауіпті қалдықтардың мөлшері едәуір азайды. Бұл факторлар белгілі бір уақыт аралығында су мен топырақтың сарқылуына әкелді.

IV. МҮШЕ ЕЛДЕРДЕГІ СУ ЖӘНЕ ЖЕР РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ

Әзірбайжан

23. Әзірбайжанның бай табиғи ресурстары бар және сол ресурстардың ішінде су ресурстары мен жерді қорғауға және басқаруға ерекше мән беріледі.
24. Әзірбайжан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 29 желтоқсандағы № 800 Жарлығымен бекітілген «Әзірбайжан 2020: Болашаққа көзқарас» Даму Тұжырымдамасында «Ұлттық экономика мен экономиканың негізгі салалары үшін стратегиялық жол картасы» және басқа стратегиялық құжаттар, мемлекеттік бағдарламалар және ұлттық іс-қимыл жоспарлары аясында, іс-шаралар жоспарлары және т.б. экологиялық жағдайды жақсарту, қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мақсаттары айқындалды.
25. Сонымен қатар, парламент қабылдаған бірқатар заңдар осы салаларды реттеудің құқықтық негізін жасады. Әзірбайжан Республикасында су объектілерін пайдалануға және қорғауға байланысты құқықтық қатынастар 1997 жылы қабылданған Әзірбайжан Республикасының Су кодексімен реттеледі. Заңға 60-тан астам түзетулер енгізілді.
26. Жерді басқарудың негізгі құжаты Әзірбайжан Республикасының Жер кодексі болып табылады. Бұл заң 1999 жылы қабылданды, ал парламент оған 40-қа жуық түзетулер қабылдады.
27. Кодекске қосымша, Азербайжан Республикасында су ресурстары мен жерді басқаруға қатысты белгілі бір салаларды реттейтін бірқатар заңдар қабылданды.
28. Бұл Әзірбайжан Республикасының «Жер туралы» (1998 ж.), «Сумен жабдықтау және ағынды сулар туралы» (1999 ж.), «Муниципалды су шаруашылығы туралы» (2001 ж.), «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мен объектілер туралы» (2000 ж.), «Қоршаған ортаны қорғау туралы» (2001), «Жер реформасы туралы» (1996 ж.), «Жерді жалға беру туралы» (1998 ж.), «Жер нарығы туралы» (1999 ж.), «Муниципалды жер пайдалану туралы» (2001 ж.), «Жерді мемлекет мұқтажы үшін алу туралы» (2010 ж.), «Қоршаған ортаға әсерді бағалау туралы» (2018 ж.) және т.б. заңдары.

Қазақстан

29. Қазақстан Республикасындағы су ресурстарын басқару бассейндік принципке негізделген. Қазақстанда сегіз су қоймасы бар, олардың жетеуі трансшекаралық

- болып табылады және бір-бірінен әр бассейнде жер асты және жер үсті су ресурстары болуымен ерекшеленеді.
30. Қазақстан Республикасының Су кодексіне сәйкес елдің су қорын пайдалану және қорғау саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган - Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Су ресурстары комитеті (бұдан әрі - Комитет) болып табылады. Комитетке су қорын, оның ішінде жаңартылатын су ресурстарын басқару, пайдалану және қорғау мәселелерін басқару жүктелген. Комитет өз функцияларын тікелей немесе бассейндік су шаруашылық басқармалары (БСШБ) арқылы жүзеге асырады.
 31. Су ресурстарын басқаруды жетілдіру және халықаралық тәжірибені енгізу мақсатында Комитет 2004 жылдың маусым айынан бастап Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму Бағдарламасының (БҰҰДБ) жобасы аясында Норвегия Үкіметінің, Халықаралық даму жөніндегі Ұлыбритания министрлігінің (ХДҰМ), сондай-ақ Ғаламдық су серіктестігі (ҒСС) қолдауымен Су ресурстарын кешенді басқару және сумен жабдықтау бойынша ұлттық жоспарын әзірлеуді жүзеге асырылуда.
 32. Қазақстан 20-дан астам табиғат қорғау конвенцияларын, оның ішінде трансшекаралық су ағындар мен халықаралық көлдерді қорғау және пайдалану туралы Хельсинки конвенциясын, сондай-ақ Орхусс экологиялық ақпаратқа қол жеткізу туралы конвенцияны ратификациялады. Сонымен қатар, республиканың бағдарламалық-стратегиялық құжаттарына сәйкес нормативтік құқықтық актілерді еуропалық заңнамаға сәйкестендіру бойынша жұмыс жүргізілуде. 2005 жылғы 30 маусымда Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы Серіктестік пен ынтымақтастық туралы келісімге Хаттаманы ратификациялау туралы заңға қол қойды.
 33. Елде Су, Жер және Орман кодекстары (2003 жыл), Халықтың санитариялық-эпидемиологиялық салауаттылығы туралы заң (2002 жыл) және Су пайдаланушылардың ауылдық тұтынушылар кооперативі туралы заң (2003) сияқты қажетті заңнамалық база бар. Қазіргі кезде қолданыстағы қоршаған ортаны қорғау туралы заңның орнына (1997 ж.) жаңа Экологиялық кодекс әзірленуде. Жаңа Экологиялық кодекс су ресурстарының экологиялық жағдайын жақсартуға қызмет ететін «ластаушы төлейді» қағидатын күшейтеді деп жоспарлануда.
 34. Жалпы алғанда, нормативтік-құқықтық базада белгілі бір кемшіліктердің болуына қарамастан, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы су саласындағы қажетті ұйымдастырушылық өзгерістерге мүмкіндік береді.
 35. Сонымен қатар, Қазақстан су ресурстарын интеграцияланған басқаруға көшудің белгілі бір артықшылығына ие, өйткені Су заңнамасына сәйкес су объектілері

бассейндік принципке негізделген, бұл су ресурстарын интеграцияланған басқарудың бірінші принципіне сәйкес келеді.

36. 2018 жылғы 1 қарашадағы жағдай бойынша жер балансына сәйкес Қазақстан Республикасының жалпы аумағы 272,5 млн. га құрады, оның 9,9 млн га жерін Ресей Федерациясы Байқоңыр ғарыш айлағында және әскери жаттығу алаңдарында қолданады. Өз кезегінде, Қазақстан Республикасы Өзбекстан Республикасы аумағындағы "Шымкент" шипажайы үшін 0,9 мың гектар жерді пайдаланады. Нәтижесінде Қазақстан Республикасының жер қоры 262,5 мың га құрайды.
37. Қазақстан Республикасының жер ресурстары мақсатына қарай 7 санатқа бөлінеді: ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер, елді мекендердің жерлері (қалалар, кенттер мен ауылдық елді мекендер), өнеркәсіп, көлік, байланыс, ғарыш қызметі, қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік және басқа да ауылшаруашылық емес қажеттіліктерге арналған жерлер, ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жерлері, сауықтыру, рекреациялық мақсаттағы, рекреациялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер, орман қорының жерлері, су қорының жерлері және қорық жерлері.
38. Бүгінгі таңда жердің тозуы жер қатынастарының өзекті мәселесі болып табылады. Жердің тозуының ең қауіпті түрлерінің бірі - эрозия, ол топырақтың жойылуына, қарашіріктің жиналуына және оның құнарлылығына әкелуі мүмкін. Көп жағдайда эрозия процестері адамның тигізген әсерінен пайда болып дамиды.
39. Қазақстан Республикасындағы жерлердің сапалық сипаттамалары бойынша 29,3 млн. га эрозияға, оның ішінде 4,9 млн. га шайылған, 24,2 млн. га шөгінді жыныстар және 201,7 млн. га су мен жел эрозиясына ұшыраған. Шөлейттенуге және азуға ең осал жерлер жайылымдық жерлер болып табылады, олар 186,1 млн. га (ауылшаруашылық алқаптарының 84,1%) құрайды, оның ішінде жақсартылған - 5,8 млн га және суармалы - 106,1 млн га.
40. 2017 жылы Қазақстан Республикасының «Жайылымдар туралы» Заңы қабылданды, ол жайылымдарды тиімді пайдалануға, жайылымдық жерлер мен олардың инфрақұрылымының жағдайын жақсартуға, сондай-ақ жайылымдардың тозуының алдын алуға байланысты әлеуметтік қатынастарды реттейді. Осы Заңды іске асыру барысында Министрлік әзірледі және мақұлдады:
- жайылымдарды үнемді басқарудың ережелері;
 - жайылымдарды суландыру бойынша іс-шаралар жоспары;
 - жайылымдардың тозуы мен шөлейттенуге қарсы күрес әдістері, оның ішінде шөлейттену;
 - жайылымның жалпы алаңына жүктеме нормалары қайта қаралды.

41. Министрлік "Азаматтарға арналған мемлекеттік корпорация" ҰЕАҚ-мен бірлесіп, 2017-2021 жылдарға арналған агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы аясында қарқынды пайдаланылатын 66 млн га жерге ауылшаруашылық жерлерге топырақ-геоботаникалық зерттеулер жүргізеді.

Қырғызстан

42. Қырғыз Республикасы үшін су және жер ресурстары мемлекеттік бюджетті және оның табиғи, экономикалық және қаржылық ресурстарын қалыптастырудың маңызды көзі болып табылады.

43. Осы табиғи ресурстарды орнықты және ұқыпты пайдалануға негізделген жер және су ресурстарын басқару механизмі жер және су ресурстарын пайдалануды жақсарту жолдары мен әдістерін белгілейді, мемлекеттік бюджетке салықтық және салықтық емес түсімдердің өсуіне ықпал етеді және бұдан былай экологиялық тұрғыдан маңызды басқарушылық іс-шараларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

44. Су және жер ресурстарын тиімді басқару үшін Қырғыз Республикасының Жер кодексінің бірінші нұсқасы қабылданды, ол 1999 жылғы 2 маусымда күшіне енді және 20 жыл ішінде оған 47-ден астам өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Бұл жерге деген көзқарастың өзгеруіне байланысты. Кодекс оны тауарлар түріне айналдыру және жер нарығын құру үшін қол жетімсіз, тұтас және шектеулі әрекеттің алғашқы әрекеті болды. Осы Кодекстің су және жер ресурстарын басқару тұжырымдамасы орталық үкіметті орталықсыздандыру бағытына әлсірету арқылы мықты жергілікті билік органдарын құруға бағытталған. Бірінші міндет орындалды - орталық үкімет әлсіреді, яғни «меншік иесінің» су мен жерге басқаруға ықпалы әлсіреді.

45. Қолданыстағы Жер кодексі су мен жер ресурстарының тұтастығы және жерді иелену түрлерін жариялайды. Ол су мен жер ресурстарын, оның бай жер асты қорларын ұтымды пайдалануға бағытталған, бұл жерді, оның ішінде жер асты және жер үсті сулары барлық тіршілік иелерінің тіршілік әрекетінің негізгі элементі ретінде ұтымды басқаруды талап етеді. Мемлекеттік бюджеттің қалыптастыратын кірістер бөлігінің 90 пайызы жер ресурстарымен байланысты болуы тиіс. Қорғаныс, медицина, білім беру, әлеуметтік жеңілдіктер, әл-ауқат және өмір, мәдениет - қоғамдық өмірдің барлық салалары тұтастай алғанда мемлекеттің қадір-қасиетін қалыптастырады. Осы тұрғыдан алғанда, Кодекс жер қатынастарын, ірі шаруа қожалықтарын, колхоздарды ұйымдастыруды, олардың

пайда болу негіздерін, жер құқықтарын жүзеге асыру және тоқтату тәртібін реттейді.

46. Басқаруда жайылымдарға ерекше көңіл аударылады. Жайылымдар ежелгі дәстүр бойынша жылқы өсірумен, қой өсірумен және мал өсірумен айналысатын ауыл тұрғындарының материалдық әл-ауқатының негізі ретінде танылады. Жайылымдар мәдени дәстүрдің бөлігі, рухани ұстанымы, тіршілік негізі болып табылады. Сондықтан жайылымдар Қырғыз Республикасында тек мемлекеттік ғана болуы керек деген тезис Қырғыз Республикасының Конституциясында және Қырғыз Республикасының заңнамасында талқыланбайды және толық мақұлданған.
47. Жағымсыз және жағымды тәжірибелерге қарамастан, Қырғыз Республикасында су және жер ресурстарын басқару суға және жерге «тепе-теңдік пен ұқыптылықты қатынасты» іске асыру жолында тұрақты жүріп жатыр. Халықаралық принциптерге сәйкес «су» тауар болып табылады, ал «жер» тауар емес және мемлекет меншігінде болуы тиіс. Сондықтан Қырғызстан Республикасындағы су және жер ресурстарын басқару саясатын тек Қырғыз Республикасы айқындайды.
48. Су ресурстары оның бюджетін әзірлеу кезінде негізін құрайды. ТҮРКПА-ға мүше елдердегі су ресурстары жер қойнауынан алынатын басқа энергия ресурстарының бөлігі ретінде қарастырылуы керек. ТҮРКПА-ға қатысатын көрші мемлекеттердің жерлерінде өндірілетін басқа ресурстарға суды айырбастауға рұқсат етіледі. Бұл тұжырымдама әділ болып табылады және осы тұжырымдаманы негіз ретінде пайдалану, ал ТҮРКПА-ның модельдік заңдары әділетті және қолдануға жарамды болады.
49. Су және жер ресурстарын басқарудың міндеттері:
- Қырғыз Республикасы халқының ауыз суға қол жетімділігін қамтамасыз ету;
 - Қырғыз Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін барлық ауылшаруашылық жерлерінің суармалы суларына қол жеткізуді қамтамасыз ету;
 - ауыл шаруашылық дақылдарын өсіру үшін жерді мелиорациялау болып табылады.

Түркия

50. Су саясатына жауапты Түркияның негізгі мекемелері Ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы министрлігі және оның құрамындағы Су шаруашылығының бас басқармасы болып табылады. Ағынды суларға, кейбір арнайы аудандардағы су ресурстарына және климаттың өзгеруін жоспарлауға Қоршаған орта және кенттену министрлігі жауап береді.

51. Су ресурстарын басқарудың негізгі міндеті: су ресурстарын сақтау және орнықты пайдалану жөніндегі саясатты қалыптастыру, заңнаманы дайындау, бассейндік жоспарлау арқылы бассейндерді кешенді басқаруды қамтамасыз ету және елдің ұлттық және халықаралық су ресурстарын басқаруды үйлестіру".
52. Түркияның қазіргі ұлттық су жоспары 2019-2023 жылдар аралығын қамтиды. Су ресурстарының ұлттық жоспары (2019-2023 жж.) «Қалыптастырылған ұлттық су шаруашылығы саясаты бар Түркия» 2023 жылға арналған мақсаттарының мәнмәтінінде, ұлттық су шаруашылығы саясатының және оны іске асырудың жалпы бағыттарын айқындайды; ол су ресурстарын қорғау мен пайдалану арасындағы тепе-теңдікті ескере отырып, саны мен сапасы жағынан орнықты басқаруға бірлескен және тұтас көзқарастың негізінде дайындалды.
53. Ұлттық су ресурстары жоспары жалпы стратегиялық құжаты болып табылады. Ол елдің су ресурстарының қазіргі ахуалы мен олардың болашақ әлеуетін, сондай-ақ елдің географиялық аймақтарына байланысты айтарлықтай өзгеретін климаттық жағдайларды ескере отырып әзірленді. Осыған байланысты, ол ұлттық су саясатын іске асыру үшін нұсқаулық ретінде дайындалды.
54. Түркия қатысушы болып табылатын халықаралық су конвенциялары: Біріккен Ұлттар Ұйымының биологиялық әртүрлілік туралы конвенциясы, Біріккен Ұлттар Ұйымының климаттың өзгеруі туралы шекті конвенциясы, құрғақшылыққа және/немесе шөлденуге ұшыраған елдерде, атап айтқанда Африкада шөлейттенуге қарсы күрес туралы Біріккен Ұлттар Ұйымының конвенциясы, Еуропалық ландшафт конвенциясы (Флоренция конвенциясы), Еуропалық жабайы табиғат пен қоршаған ортаны қорғау туралы конвенция (Берн конвенциясы), Қара теңізді ластанудан қорғау туралы конвенция (Бухарест конвенциясы), Жерорта теңізін ластанудан қорғау туралы конвенция (Барселона конвенциясы), Жабайы жануарлар мен өсімдіктердің құрып кету қаупі төнген түрлерімен халықаралық сауда туралы конвенция (СИТЕС конвенциясы), негізінен суда жүзетін құстардың мекендейтін орны ретінде, Халықаралық маңызы бар сулы-батпақты алқаптар туралы конвенция (Рамсар конвенциясы).
55. Түркияның жер ресурстарын басқару үшін жауапты негізгі мекемесі Ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы министрлігі болып табылады. Министрліктің қызметін екі бөлім бойынша бағалауға болады: «Жерлерді қорғау» және «Жерге орналастыру». Ауылшаруашылық реформасының негізгі басқармасы топырақ ресурстарын басқару үшін жауапты мекеме болып табылады, оның құрамына топырақ пен су ресурстарын қорғау және тиімді

пайдалану кіреді. Топырақты қорғауға жауапты мекеме, Ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы министрлігі жанындағы Шөлейттенуге және эрозияға қарсы күрес жөніндегі бас басқарма болып табылады.

56. Ауылшаруашылық реформасы Бас басқармасының мақсаты - ауылдық елді мекендерді өмір сүру үшін жарамды ету және ауылдық елді мекендерді жұмыс, өндіріс, тұрғын және қорғалатын аудандарға айналдыру үшін, ауылшаруашылық инфрақұрылымын ұйымдастыру арқылы оның дамуын қамтамасыз ету.

57. Шөлейттенуге және эрозияға қарсы күрес жөніндегі Бас басқарманың мақсаты - табиғи ресурстарды орнықты пайдалану мен орнықты дамуды қамтамасыз ету, шөлейттену мен эрозияға қарсы күрес мәселелерін шешу, стратегия мен саясатты әзірлеу, оны жүзеге асырудың тиімді әрі пәрменді тәсілдерін қамтамасыз ету, жаһандық масштабта шөлейттену мен эрозияға қарсы күресу, Түркияның тәжірибесін басқа елдерге беру, халықаралық ұйымдармен тиімді ынтымақтастық жасау болып табылады.

58. Ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы министрлігінің 2019-2023 жылдарға арналған стратегиялық жоспары ішкі және сыртқы мүдделі тараптардың пікірлері мен ұсыныстарын ескере отырып, тиімді басқару қағидаттарына сәйкес дайындалды. Стратегиялық жоспардың мақсаты - экономикалық қауіпсіздікті, азық-түлік қауіпсіздігі мен адам денсаулығын қамтамасыз ету болып табылады.

59. Топырақ пен су ресурстарын орнықты басқаруды қамтамасыз ету Ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы министрлігінің 2019-2023 жылдарға арналған стратегиялық жоспарының маңызды тармақтарының бірі болып табылады.

V. МҮШЕ ЕЛДЕР АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ҚОРЫТЫНДЫЛАР

60. Су қауіпсіздігі мен жер ресурстарының рөлі мемлекеттік қауіпсіздік пен аумақтық тұтастықты қалыптастыруда маңызды және алуан түрлі. Ол азық-түлік өндірісінің негізгі құралы және табиғи негізі болып табылады, және қоғам дамуының, менталитетінің және азық-түлік қауіпсіздігінің қажетті шарты болып табылады. Су және жер ресурстарын тиімді басқару, оларды ұтымды пайдалану экономикалық дамудың және қоршаған ортаны қорғаудың басты шарты.

Сондықтан осы табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану мәселелері мемлекеттік саясаттың басым бағыттары болып табылады.

61. Экологиялық жағдайды жақсарту және экологиялық мақсаттарға қол жеткізу үшін ТҮРКПА-ға мүше елдер халықаралық құқық талаптарына сәйкес келетін су ресурстары мен жер туралы бірқатар заңдарды, нормативтік құжаттар мен мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеп бекітті.
62. Топырақ пен су ресурстарын орнықты пайдалануды қамтамасыз ету, сондай-ақ мүше елдердегі білім беру мәселелері бойынша оқу-әдістемелік материалдарын дайындау үшін, біздің ресурстарымыздың жеткіліксіз екендігі туралы елдердің хабардарлығын арттыру қажет. Адамдардың арасында мәселенің хабардарлығы мен түсінушілік деңгейі мәселені сәтті шешудің маңызды факторы болып табылады.
63. Ғылыми процестің тиімділігін арттыру және озық технологиялар мен пайдалану мәдениетін дамыту мүше елдердегі жер және су ресурстарын орнықты пайдалану және басқару үшін өте маңызды. Ластануды барынша азайта отырып, топырақ пен су ресурстарын қорғауға назар аудару қажет.
64. Семинарлар, конференциялар немесе тәжірибе алмасу бағдарламалары сияқты бірлескен іс-шаралар мен науқандар өткізу арқылы мүше елдер арасындағы ынтымақтастық пен өзара әрекеттестіктің кеңеюі осы мәселе бойынша ынтымақтастықты нығайтуға мүмкіндік береді.
65. 2019 жылғы 23-24 қаңтарда Түркия Ұлы Ұлттық Жиналысының қолдауымен Анкарада өткізілген «Ормандардың табиғи байлығын қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану - заңнама және практика» тақырыбындағы семинар, сонымен қатар «Табиғи ресурстарды экологиялық тұрғыдан тиімді басқару: құқықтық қамтамасыз ету» тақырыбына ТҮРКПА-ның қоршаған орта және табиғи ресурстар жөніндегі комиссиясының 5-ші отырысы, 2019 жылғы 29 мамырда Қырғыз Республикасының Жоғарғы Кенешінде өткен біздің тиісті құрылымдар арасындағы ынтымақтастықты нығайтуда маңызды рөл атқарды. Тиісті академиялық институттардың өкілдері және мүше елдердің сарапшылары кездесіп, ақпарат алмасып, бір-бірімен байланыс орнатты.
66. Мұндай кездесулерді ұйымдастыру мүше елдерде қоғамның мүддесі үшін жер мен су ресурстарын пайдалануды қорғауға қажетті құқықтық механизмдерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.
67. Сонымен қатар, мұндай кездесулердің ұйымдастырылуы ТҮРКПА-ның негізгі бағыттарының бірі болып табылатын тиісті салалардағы модельдік заңдарды әзірлеуге және дайындауға ықпал етеді.

68. Халықаралық жетекші ұйымдармен және дамыған елдермен тиісті салалардағы қатынастарды кеңейту, сондай-ақ олар мүше болып табылатын халықаралық ұйымдар шеңберіндегі ынтымақтастық және олар серіктес болып табылатын халықаралық келісімдер аясында қоршаған ортаның ластануын азайту және қоршаған ортаны қорғауды күшейту мақсатында ТҮРКПА-ға мүше елдердің экологиялық саясатының негізгі бағыты болуға тиіс.
69. ТҮРКПА-ға мүше елдерде ресурстарды әділетті басқару ережелеріне қол жеткізу үшін су және жер ресурстарын басқару ең алдымен әділ болуы тиіс.